

forma de fonètica històrica, trobem *rànciu*, encara fins al S. xv: «--- no sab pus / --- per un costum revés / --- / Qui assajat no ha, de jaquir l'ús, / envellit ja e *rànciu* de temps lonc: / no sent l'afany, ne de aquell qui enbronc / està, e vol-se fer dret com lo fus», *Ausiàs cxxi, 4b*; «No ·s poden salvar tan fines olives, / ab suc ja florit de *rànciu* pinyol: / defall per poc ús cascun caragol / tan prest, com per massa amprar les genes», *Procès d' l' Olives*, v. 86

Però també aviat havia començat a reduir-se analògicament al tipus flexiu general (tal com *tebi, savii*). I així el trobem ja en textos ben antics: «formatge de vaques ben ple de mantega e douç, pot hom sovèn usar --- d'ivern; formatge d'oveyles gras, no *ranci* ne massa salat, pot d'aquest horn menjar, en la fin del menjar, en poca cantitat», Arnau de Vilanova, trad per B. de Sarrurà (princ. S. xiv) (*NCI* II, 174 5). Forma que aviat s'estengué pertot: «Florir-se lo pa ---; cosa *rància*: rancidus; sabor o olor de *ranci*: rancor; *fer-se ranci*: ranceo, rancescere», OPou (*ThPu.*, 231) «Deixa que tasti / la sabor antiga / que omple tes odes, i dins elles dura, / com un *vi ranci* de Falern, que guarden / àmfores belles», Costa (*Horacianes* I, 11c).

DERIV : *Ranciejar* [Belv.]. *Ranciesa* [DTo. 1647],²⁵ al qual el Belv. ja prefereix *rancior* (algun cop mal escrit *ranció*, que algú ha entès malament): «contant, entre les pessés de son repertori, *La Argentina, Las campanas del monasterio, El poeta moribundo*, y altres *ranciors* per l'estil» (sens dubte mal imprès *rancions*), MrnVayreda, *Sang Nova* II, iv, 125. *Ranciadura Ranciecienc Rancieria Ranciós*.

Enranciar: «els pinyons --- són usats --- per donar cert gust i vista a diferents postres i llamins: tenen l'inconvenient d'*enranciar-se* aviat», JCaralt («La Voz de Malgrat», 1-viii-1964); *enranciar*; *enranciment* + *Rançal*: «el solatge, les marques de l'oli etc., es coneix també a Castelló amb el nom genèric *rançal*, que bé podria derivar de *ranci* (cf. els subst. *frescal* < *fresc*, *mollal* < *moll*)», G. Colon, BSCC

Rancor: mot estrany a Llull, per més que l'hi vagi introduir l'ed. modernitzada del S. xvi; però ja apareix en algun doc. de princ. del xiv, i en clàssics d'aquest segle: «Lo dit mont no havia ombra alguna, mas tantost n'hi hagué per --- moltes bèsties e ocells, qui vengueren oir lo plasant so que yo faya, en lo qual se adelitaven tant, que aquells qui naturalment són enemics estaven ensemps, los uns prop dels altres, tota *ranchor* e inimicícia oblidada», BMetge (*Somni* III, R₁, 264 5) «Més corromp l'om *ranchor* e mala voluntat, que no fa la caxa plena de diners de logre», StVicentF, *Quar*, 146 31. *Rancorós* [Lab 1840]; «l'amor cruel, tant si obsequia / com si se venja *rancorós* ---», Costa, *El Pou de l'Amada*, v. 16 (*IdOr* xxv, 94).

Per canvi de terminació (tal com *tristura/tristor*,²⁵ *amargura/amargor*, *frescura/frescor*) aparegué *rancura*, des de molt antic i amb extensa difusió: fr ant. *rancure*, oc. *rancura*, cast. ant. *rancura*, *renc*-, gall. *rencura*, basc *errenkura*, veg. DCEC IV, 767b5-23. En català ja se'ns fa trobadís el substantiu, i el verb derivat,

en docs del S. xi: *rancurar-se* 'planye's de, posar-ne plet', *urar* 'reclamar, acusar': «*rancur-me'n* de la cavalleria de Mir Guilbert, qui no m'és servida; *rancur-me* quar desmentist ma muller ante me, e de folias que li dexist davant me», doc. de 1080-95 (p p. Mirret S, *RHisp* 1918, 12), «la li à <a>gud Berenguer Arnal a *arancurar* suos directos» 1115 (les dues *a* es veuen seguides en el facs, *BABL* VII, 235, si bé potser no es pot descartar la idea d'una diplografia); «per totas istas malas que ad illo fecit, emendat ipsa quarta parte de Galiners; et fenex-la-li Pelet, che l --- no la li *rancur* ---, e ke la facià finire a ssuos fratres --- et per hoc totum ke dóna Pelet ad illo comite, fenex-li ·l comite suas *rancuras*», *Lt. Feud Majus* a. 1117 (I, p. 102) I el substantiu, ja al princ. del S. xi: «nos sine *ra<n>chura* f<ac>iamus ipas foras-facturas» en un doc. de c. 1020 (MDuque, *Docs. de Ovarra*, 101.9).

En alguns noms de lloc gascons, especialment a la Vall d'Aran, apareix *Arrencules* com a nom de grans partides de prada (com les que formen la confluència del riu Valarties amb el riu que baixa de l'Estany de Saslòsses, damunt d'Arties): perquè havien estat objecte de força plets i litigis. On hi ha, doncs, dissimilació *rr-r* > *rr-l* i canvi de prefix a la manera del cast. *rencor*. *Rancura* «plainte» oc. ant: «per vós / li sia tost vendut --- / Dis Fellon: —Aquè ferai ben, / sénher, que ja non er mens ren / —Annat, donc, en bonaventura, / e prec mais no i ajatz *rancura*» (trad. «qu'on n'ait plus à se plaindre de vous»), *Jaufré*, 1017. Deriv. cat. *rancurós* [S. xi]

Al costat de *rancura* degué aparèixer **rancúria* (tal com *vellúria*, *planúria*, *cantúria*, *voldúria* etc.). Tant en francès com en català, es produeix després una dissimilació, d'on fr. mod. *rancune* i cat. *rancúma*, també hapax en un text en prosa llemosina de c. 1500 (*PSW* VII, 24a); el *TdF* llem *rancunous* i una variant occitana mod. *rancugno*, sense localitzar, entre moltes, en el *TdF* En francès ja apareix *rancune* a la *Chanson de Roland* Entenc que també és granadí, puix que «no me guardes *rancuña*» figura en el *Pío Cid* de Ganivet (II, 86; *RHisp* LXIX, 566)

Però és només aclucant els ulls, els catalans al fet francès, i els francesos al fet català, que alguns han cregut aquesta *n* deguda a una contaminació: és evident que ha de resultar d'una dissimilació paral·lela en totes dues llengües, car ni els mots com fr. ant. *veillune* (a què AntThomas, *Rom* XXIV, 401-2 vol atribuir la innovació) existeixen en cat, ni hi ha en fr. *angúnia* (que Moll voldria fer responsable, *AORBB* III, 53)

En català no en sé notícies anteriors al diccionari Aguiló, que el cita en NOLLER: «tots aquells esplendors li semblaven un sarcasme rodejant Vilaniu, cau d'odis insaciabls e *rancúnies*». Però des de fa diverses generacions és l'única forma viva en la llengua; i *rancor* s'hi usa poc. Deriv. *Rancuniós* [1911, Vogel]: «vaig pujar al pont, / cama-segat d'angúnia, / i deia un remitger, darrera meu: / —El cel es fa nit negra de *rancúnia*: / algú d'aquesta nau ha enfuriat son